

*Игор Јанев**

Институт за политичке студије, Београд

ИНТЕГРИСАЊЕ У ШИРЕ ЕКОНОМСКЕ СТРУКТУРЕ И КАПАЦИТЕТ ДРЖАВЕ ЗА ЕКОНОМСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ**

Сажетак

У овом раду је приказан правац економске теорије везан за процењивање ефеката од трговине, са посебним освртом на мерење капацитета државе за интегрисање у економску унију. Анализа започиње Смит-Рикардовим моделом компаративних предности и завршава теоријом капацитета за придруживање унији који би био прихватљив за статистичку обраду код држава које могу да мере агрегатни национални профит земље. Као што је показано, већ теорија компаративних трошкова показује да трговинско повезивање представља сарадњу која се може сматрати претечом економског интегрисања као ближим и интегрисанијим видом те исте сарадње која је добила нову форму обједињеног тржишног простора. После претеча интегративних теорија код Смита, Рикарда и Мила, теорија сарадње се експандује кроз нове економске елементе и релације. Њима се допуњује знање о економској сили и мотивима од значаја за приближавање држава. Николсон и Грахам указују на значај величине државне економије и територије за одрживање економских предности и трошкова. По Николсону односи размене тендираће унутрашњим односима размене веће државе. Схватању Николсона приклања се Бестебл и Маршал. Према Грахаму битни факто-

* Научни саветник, Институт за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

ри за расподелу добити су: 1) географска димензија државе; 2) демографска димензија државе; и 3) економско - трговинска димензија државе (тржиште, производња, доходак, и посебно доходак пер капита). Слабије развијене државе ће уз веће трошкове, према овом концепту, моћи да трансформишу своју економију него развијене државе. По Грахаму слабије развијене државе немају исте могућности ефикасније диверзификације и њихов развој зависи од преорјентације производње на извоз, а пост-трговински однос размене представља основни показатељ ефикасности. Хаберлер је повезао принцип опортуних трошкова и маргиналних трошкова. Маргинални трошкови су трговини потребни за произвођење једног додатног (у односу на постојећи обсег производње) производа. Јединични прираст битнији је од просечног раста и он одређује цене роба и ефикасност. Даље, Охлин-Хекшеров модел упућује на закључак о потреби анализе предности и трговинских перформанси при разматрању капацитета за интеграције. Овде се компаративне предности редефинишу ефектима мобилности фактора, који тендирају ка изједначењу цена у некој економској заједници. Кејнсов модел везе инвестирања или трошења генерално указује на капацитет националног тржишта који је изражен кроз доходак. Код мерења интегративног капацитета било које економије која треба да се прикључи групи економских тржишта које функционису као једно тржиште, доходак те националне економије одређује могућност потрошње такве привреде која уколико уђе у интеграциону целину повећава укупну висину потрошње. По Махлуну повећање дохотка од промене извоза довешће (у зависности од маргиналне склоности увозу и маргиналне склоности штеђења) до новог дохотка кроз циклусна понављања која ће смањивати нов принос до скоро нулте вредности. Умањење извоза, као и инвестиција доводи до супротног ефекта (више него пропорционално) умањења националног дохотка. Капацитет за интеграције неке привреде је, како овде закључујемо, посебно зависан од увозног капацитета земље која се интегрише, као и у односу на ову државу увозног капацитета групе држава које представљају царинску или економску унију. Увозни капацитет економске интеграције-уније представљаће извозни капацитет државе која је предмет могућег прикљечења оваквој заједници. Напослетку, кроз разматрање осталих теорија дошло се до дефиниције економског капацитета која је била

предмет нашег рада. Капацитет државе прикључењу је способност да нека држава промени висину њене профитне марже или њеног модификованог вида ($P_{i-ex-post} - P_{i-ex-ante} / P_{i-tot} = K_i$) при преласку у везано интегративно стање. Способност да се промени маржа при везању (облика P_i / P_{i-tot}) је капацитет државе за интегративно стање обележен K_i . P_{i-tot} овде представља агрегатни национални профит државне економије.

Кључне речи: интеграције, капацитет, установе, демократија, економија

За анализу економског и политичког кретања у Србији од посебног значаја је утврђивање њене способности да се приључи Европској унији. Овде се намеће проблем могућег начина мерења капацитета за укључење једној таквој интеграцији, што у први план поставља питање како одредити појам капацитета за интеграцију. У економској области оваква дефиниција се јасније квантитативно може изразити преко мерења способности да се промене економски показатељи односно промене вредности које се генеришу приликом интегрисања државе у унију односно прикључења привредног простора. Капацитет се може измерити на бази уочене чињенице да се при учлањењу у економску унију креира однос између два економска субјекта, а то су држава која се прикључује и унија која је примаоц овакве државе кандидата. Овде се мерење приближава познатим моделима из теорије где имамо две државе и дефинисан број роба или параметара. Капацитет или способност неке државе за проширење тржишта је у вези са, као што у раду откривамо, профитабилношћу при промени њезиног стања из неучлањеног вида у стање чланског режима у унији односно једноставно казано из невезаног у везано стање. У нашем истраживању које је спроведено у овом раду се долази до закључка да је потребно мерење разлика у профитабилности пре и после приступања државе унији да би се могао прецизно изразити капацитет као моћ за интеграцију неке државе у унију, која представља ново тржиште и економски простор. Овде се у анализи профитабилности сумирају елементи добитака и губитака пре и после прикључења односно конкретније спољно-економска профитабилност државе, а онда се показатељи за овакву исплативост исказани у категоријама профита потом доводе у везу са висином агрегатног националног профита.

**ОСНОВНЕ ТЕОРИЈЕ ОД ЗНАЧАЈА - ТЕРИЈСКО
ОДРЕЂЕЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ ЕКОНОМСКОГ
ИНТЕГРИСАЊА ДРЖАВА**

Интегративне теорије имају много додирних тачака са идејама које су развијане у политичкој економији спољне трговине. Овде ћемо стога, изложити неке доктине које су имале или имају одређену релевантну примену у међународним економско - интегративним процесима и дефинисању капацитета интегрисања.

*Теорија компаративних предности и основе тржишне
сарадње код А. Смита и Д. Рикарда*

Претече утицаја на интегративне теорије налазимо код теоретичара компаративних предности, а најпре код А. Смита. Поредити разне гране економије Смит закључује да је неразумно да једна држава производи добра која друга земља производи јефтиније. Овде Смит изграђује теорију апсолутних трошкова базирану на неопходности специјализације држава у подручјима где имају апсолутне компаративне предности. У основи ова теорија објашњава мотиве улажења у трговину и поделу рада (или специјализацију за посебна подручја рада)¹⁾. На примеру две државе и два производа Смит доказује законитост оријентисаности на производе које једна држава производи уз нижи број радних часова од друге. Већа специјализација смањује број радних часова односно трошкове производње према радној теорији вредности (односно према теорији оскудних средстава која се улажу у два производа), што повећава аутпут. Аутпут се затим размењује у корист обе државе (односно настаје трговина). Слабост теорије апсолутних предности је у томе што држава која је у производњи оба производа ефикаснија (по броју часова) од друге државе неће имати економске подстицаје за специјализацију у трговини. Ово је наравно у пракси било оповргнуто. Према Смиту ако нпр. Енглеска за 160 часова производи јединицу вина, а за 150 часова јединицу свиле, а Француска (у систему две државе – два производа) за јединицу вина троши 100 часова, а за јединицу свиле 140 часова, до трговине неће доћи. Ово је последица тога што се унутар Француске вино размењује за свилу у размењивачком курсу 100:140. Да би трговала Француска би

1) А. Smith, *The Wealth of Nations*, Modern Library, Random House, New York, 1937, p. 418.

тежила већем односу (нпр. 100:145 или 100:150), међутим ово би Енглеској било неприхватљиво, јер је курс на унутрашњем тржишту ове државе 160:150.

На овом примеру Смит показује да државе имају интерес и морају да сарађују кроз трговину и да ова сарадња представља примитивни вид повезивања интегративног облика. Приближавање економија, што је кључан аспект дефиниције интегисања, огледа се у настанку нове прекограничне поделе рада и приближавања сарадње кроз ширу специјализацију. Капацитет сарадање сваког народа зависи од квантитета и квалитета предности којом исти располаже.

Ову основну описану Смитову теорију сарадње битно допуњује Д. Рикардо²⁾. Својом теоријом релативних предности он је доказао да и у условима када (у систему две државе – два производа) једна држава производи оба производа ефикасније од друге, долази до економски оправдане трговинске размене. Ова теорија се заснива такође на теорији радне вредности и оскудних средстава односно опортуних трошкова. Да би једна држава произвела одређен производ, мора по Смиту и Рикарду, жртвовати производњу другог (или, у сложенијем систему, других) производа. Теорија опортуних трошкова, иначе, посебно је нашла примену у политикологији (Гилпин). Доказ да државе које су мање ефикасне у производњи оба производа (у систему две државе – два производа) могу економски трговати, може се приказати следећим примером. Ако нпр. држава А са X ресурса производи 20 оруђа или 200 тона вуне, а држава Б са X ресурса производи 10 оруђа или 150 тона вуне, где обе државе могу да повећају производњу једног производа на рачун другог, при нпр. улагању 10 X ресурса у обе државе, доћи ће и поред веће ефикасности једне државе у оба производа до трговинске размене. Ако нпр. свака држава, без трговински мотивисане поделе рада разподели својих 10 X ресурса на оба производа једнако на наведеном примеру, а држава А ће произвести 100 (тј. $20 * 5 X$) оруђа и 1000 (тј. $200 * 5 X$) тона вуне, а Б ће произвести 50 ($10 * 5 X$) оруђа и 750 (тј. $150 * 5 X$) тона вуне. Тотално (укупно) ће обе имати 150 оруђа и 1750 тона вуне. Ако се држава А делимично оријентише на нпр. 2 X ресурса за производњу вуне, произвешће 400 тона вуне, при њему ће са осталих 8X ресурса произвести 160

2) D. Ricardo, *On the Principles of Political Economy and Taxation* (1817). Превод *Начела политичке економије*, Загреб, 1953, стр. 72.

оруђа. Истовремено држава Б може са свих 10 X ресурса да се оријентише на производњу вуне, чиме добија 1500 тона вуне. Тотални аутпут обе државе у оба производа је сада, као што видимо, већи, односно износи 160 оруђа и 1900 тона вуне, што доказује потребу специјализовања и могућност трговинске размене већег аутпута. Овим је доказана теорија релативних предности. Доказано је да неразвијене земље могу трговати са развијенима и у случајевима када су развијене у свим производима ефикасније од неразвијених. На горњем примеру ово је могуће јер држава Б има предност у производњи вуне (10:150) према држави А где је однос (20:200). Тако је настала теорија компаративних (релативних) предности, према којој две државе неће трговати једино када је једна држава у оба производа у једнаком проценту ефикаснија од друге.

Обе теорије, и Рикардова и Смитова, пружају најважније елементе дефиниције економског интегрисања, јер трговинско приближавање народа кроз интерес за преобликовање поделе рада и јесте облик уже сарадње базиране на интегративној економској сили. Ова сила је исказива кроз потенцијале или капацитете економског дејства. Овде се ти потенцијали свде на компаративне способност или предности.

*Одређење односа размене као пресек дејства
економских сила код Џ. С. Мила*

Да би се одредио потенцијал економске силе потребно је увести дефиницију односа размене (*Terms of Trade*). Односе размене производа увео је први у економски модел (две државе – два производа) Џ. С. Мил³⁾. Уочавајући да је Рикардова теорија остала недоречена у погледу односа по којом ће се две робе из модела са две државе размењивати, Мил је укључујући домаће односе размене дошао до закључка о горној и доњој граници исплативости. Када је однос размене испод оног нивоа коју робу чини исплативијом за размену унутар сопствену државу нпр. (као у случају горе наведеног Рикардовог модела) за државу А 20:200 тј. 1:10 и за Б 10:150 тј. 1:15 тада неће долазити до трговине. Државе ће када је повољније набављати робу са унутрашњег тржишта. Однос размене за државу А ће бити она размена која за једно оруђе мења више од 10 тона

3) Види J. S. Mill, *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*, London School of Economics on Political Science, London, 1948, p. 12.

вуне. Ово је за Б исплативо само до мењања 15 тона вуне за једно оруђе, јер преко тога може повољније размењивати овај производ на унутрашњем тржишту.

По Милу интензитет реципрочне потражње увоза и извоза одредиће однос размене. Мил запажа да од тражње А за робама Б и тражња Б за робама А зависи кретање цена (размењивачког курса) ка једном или другом лимиту, што повећава принос за једну државу, а смањује исплативост трговине за другу. Овде се долази до закључка у даљем излагању да ће се односи размене формирати према интензитету узајамне тражње А из Б и Б из А на висини равнотеже увоза и извоза⁴⁾. Односи размене дефинишу се као:

Индекс извозних цена / Индекс увозних цена.

У интегративној теорији односи размене имају своје место у разматрању дефиниције пресека екномских сила базираних на економском потенцијалима учесника у трговини. Подела рада као основ интегративног процеса је дефинисана потенцијалима дежава као и ценом у размени, која је одређена категорјом реципрочне тражње. Овде видимо да капацитет сарадње и степена интеграције не зависи само од једне земље, већ од односа и са капацитетом друге земље. Код Мила капацитет сарадње је дефинисан преко основног појама потражње за робом и постигнутог нивоа односа размене.

*Проширени опсег теорија сарадње и капацитета
код Џ. Пеннингтона, Ф. В. Таузига, Џ. С. Николсона,
Џ. Ф. Бестебла и А. Маршала*

После претеча интегративних и кооперативних теорија код Смита, Рикарда и Мила, теорија интереса сарадње се експандује кроз нове економске елементе и релације. Њима се допуњује знање о економској сили и мотивима од значаја за приближавање држава. Идеје о односу размене нису нове и садржане су у неким схватањима ранијих аутора и пре наведених класичара Смита и Рикарда. По Пеннингтону ширење круга држава и роба (диверзификација) утиче да се користи трговине равномерније поделе⁵⁾. Код овог аутора већ имамо елементе које указују на извесну ограниченост прецизности модела са две државе - две робе. Надаље овај аутор

4) *Isto.*

5) J. Pennington, *A letter ... on the Importation of Foreign Corn*, 1940, pp. 32-41.

предвиђа потребу производне диверзификације и антиципира компаративне предности.

У горе наведеним примерима класичне мисли, као што видимо, односно теорије компаративних трошкова и предности, није у опсервирање докраја узета у обзир природа и цена роба као и камате, а трошкови су изједначени са инкорпорираним радом. Поред тога код наведених аутора није се узимала у разматрање ни мобилност производних фактора, која утиче на цене и размену. Напослетку, није овде код класичара довољно јасно шта још утиче на односе размене и цене, што је омогућило даља теоријска осветљавања елементарне интеракције и процеса.

За промишљање интереса и мотива сарадње земаља, као и интегрисања, економска теорија ипак највећим делом остаје у оквирима теорије компаративних предности. Према теоријском мишљењу Таузига јасно је да разлике у висини надница у државама могу “надокнадити разлике” у продуктивности рада. На сличан начин нижа камата у једној држави може створити предност државе код капитално интензивнијих производа (у односу на остале). Цене производних фактора, као и обим константног и варијабилног капитала, затим раст или пад трошкова, при расту производње су по овом теоретичару основни чиниоци компаративних предности. Потом битан је чинилац однос транспортних трошкова при разликама у висини цене роба⁶⁾. Кроз ове елементе теорија предности, која сада добија облик теорије компаративних трошкова бива нешто проширенија. Ипак основа уже интерактивности остаје у сфери разлика у предностима које се сада исказују са више елементарне.

На развој теорије после наведених аутора изван утицаја има Николсон⁷⁾. Према овом теоретичару односи размене увек се формирају у зависности од снаге и потенцијала државе. По Николсону када је у Рикардовом моделу интензитет реципрочне тражње “једнак” међу државама корист од размене ће се делити у зависности од величине држава. Ако је држава већа она ће имати већи утицај на односе размене. Односи размене тендираће унутрашњим односима размене веће државе. Схватању Николсона приклања се Бестебл⁸⁾ и Маршал⁹⁾. Разрађенију концепцију Николсона налази-

6) F. W. Taussig, *International Trade*, New York, 1927, pogl. VII.

7) J. S. Nicholson, *Principles of Political Economy*, New York, 1897, pp. 302-307.

8) C. F. Bastable, *The Theory of International Trade*, London, 1903, p. 43.

9) A. Marshall, *Money, Credit and Commerce*, London, 1923, p. 170.

мо код већег броја аутора на прелазу из класичне у неокласичну теорију.

Поред класичног потенцијала кроз моделе предности, јасно је да постоји рedefинисање ових предности кроз категорије укупног обима и квантитета размене. Овде величина извоза и увоза допуњује обкашњење копмаритивне предности, која се у целини изједначава са капацитетом економске силе државе на спољнењем плану.

ОКВИРИ ОДРЕЂЕЊА ЕКОНОМСКЕ СИЛЕ И ПОТЕНЦИЈАЛА ДРЖАВЕ КОД ГРАХАМА, ХАБЕРЛЕРА И ОХЛИНА

*Теорија Ф. Грахама о Пост-трговинском односу
размене и димензијама економије*

Битан моменат развоја теорије капацитета државе даје Грахам. Према њему три су основна фактора битна за расподелу економске добити: 1) географска димензија државе; 2) демографска димензија државе; и 3) економско - трговинска димензија државе (тржиште, производња, доходак, и посебно доходак пер цапита). Слабије развијене државе ће уз веће трошкове, према овом концепту, моћи да трансформишу своју економију него развијене државе. Богате економије ће трошкове преорентисања прихода лакше подносити, што ће довести до различите поделе рада у међународној заједници (односно различите специјализације). Код богатих држава ће постојати склоност све већој парцијалној специјализацији рада чиме ће се проширивати врсте производа. Насупрот овима земље које су мање развијене показиваће тренд потпуне специјализације. Ове земље ће се оријентисати на мањи број роба. Одавде, прилагођавање мање земље тржишту могуће је, као се закључује, једино падом конкурентности. Понуда моћних држава одређује пост-трговински однос размене на унутрашњем тржишту неразвијених држава. До сличног ефекта долази и са тражњом, што значи да извоз неразвијених држава није могуће да се брзо диверзификује. Степен односно коефицијент робне концентрације у извозу неразвијених је већи од робне концентрације извоза развијених држава.

Из ове неокласичне теорије видимо да поред компаритивних предности на капацитет државе утиче и системска конкуренција

међу ширм кругом земаља. Оваква конкуренција редефинише компаративне предности земље и баца ново светло на потенцијале за сарадњу, преко пост-трговинских ефеката.

По Грахаму¹⁰⁾ као што се закључује слабије развијене државе немају исте могућности ефикасније диверзификације и њихов развој зависи од преорјентације производње на извоз. Овде је у основи антиципирано објашњење већег извозног и увозног учешћа према националном доходку (коефициената) код неразвијених држава у поређењу са развијенима, где је овај однос по правилу мањи.

Неокласична мисао јасно указује да потенцијал државе зависи од места земље у систему конкуренције. Овде се објашњење сарадње везује за сложеније дефинисање предности у оквиру ширег међународног система који повратно делује на квантитет и квалитет извоза и увоза као битних показатеља моћи државе у глобалном поретку. Својства извоза, увоза односно размене указују на предности које су много шире одређене преко потенцијала економске моћи, који је изразив трговинским показатељима.

Класична економска теорија дала је основе развоја доктрине предности и конкуренције који су окарактерисани стварањем, поред осталог, усавршених модела који су садржајније и прецизније него класични модели економски објашњавају процес сарадње и склоности економског приближавања. Нелинеарност процеса у систему, надаље, све више привлачи пажњу научне мисли о трговини и интеграцијама. Овај тренд се почиње испољавати пре свега од идеја које се односе на граничне и маргиналне вредности и употребу нових метода у разматрању глобалног економског поретка. Модел који се базира на идеји улоге величине националне економије је од значаја за разматрање и процеса интеграције, јер указује на апсорпциони капацитет у трговинској размени који је битан код мотива за укључење мањих и слабијих држава у ширу економску заједницу.

Неокласична теорија комбинације производних фактора и теорија цене код Хаберлера

Почетак Неокласичне трговинске доктрине налазимо код Хаберлера. По Г. Хаберлеру¹¹⁾ вредност роба је зависна не само од

10) F. Graham, "Theory of International Values Re-examined", *The Quarterly Journal of Economics*, 1923, p. 235.

11) G. Haberler, *The Theory of International Trade*, New York, 1956, p. 175.

инкорпорираног рада, већ од комбинације производних фактора. Овде су укључени поред рада и капитал и земља, који су у разним комбинацијама односно размерама укључени у цену. Вредност робе је, по овом концепту, изражена у опортуним трошковима. Само у малом броју случајева трошкови при променама нивоа производње остају константни (и само у овој ситуацији цену формулишу константни трошкови). По Хаберлеру цена је зависна од склоности у кретању трошкова у замени једне производње другом. Вредност робе је одређена као вредност маргиналних трошкова при супституисању неке робе другом. Будући да се за једну робу мора жртвовати друга роба, цена робе изражава се маргиналном вредношћу друге робе. Овде је Хаберлер повезао принцип опортуних трошкова и маргиналних вредности. Маргинални трошкови су трошкови потребни за произвођење једног додатног (у односу на постојећи обсег производње) производа. Математички се ова дефиниција разликује од извода, јер не долази до тежње нули, већ до јединичног прираста. Тренд или јединични прираст битија је од просечног раста и он одређује цене роба. Ове цене се изједначавају са трошковима супституције роба, а ови трошкови су једнаки маргиналним трошкова производње од које се отказује у корист ове.

Резимирајући ову теорију, треба приметити да је увиђањем да просечне промене трошкова при производном расту или паду, немогу да укажу на однос размене, ова теорија претставља први модерни неокласични економски концепт. Запажајући да је однос размене роба на нивоу маргиналних промена раван односу супституисања рада, капитала и земље који улазе у цене ових роба, начињен је кључан корак ка модернизацији класичне мисли.

Теорија капацитета при интеграцијама мора да узме у обзир склоности у кретању трошкова при замени производње опортуним. Овде се односи размене модерније одређују. На бази промена у динамици трошкова добија се ново сагледавање компаративних предности, узимајући у обзир нов аспект код прорачуна користи. Када су опуртуним трошкови високи, тада ова чињеница умањује предности у трговини и овде основни чинилац постаје производни капацитет за робно реструктурирање. По правилу и производна димензија је обухваћена класичним категоријама трговинских перформанси које у основи и дефинишу економски капацитет сарадње и економског интегрисања.

Компартивне предности и овде имају основну улогу за одређење способности за интегрисање само сада при њиховом де-

финисању производња са својом динамиком добија посебно битно место. Цена која изражава однос размене постаје прецизније одређена производним факторима и њиховом динамиком, чиме се структурно продубљује концепт тржишне вредности. Овај аутор антиципира претстојеће теорије о трансформационој динамици економије, као важном аспекту који указује на нову димензију анализе брзине преструктурирања привреде.

Теорија комбинације фактора и нова теорија цена Охлина

Претходне теорије компаративних предности/трошкова и Хаберлерова, посебно, се битно уоквирују структуралистичком објашњењем и теоријом Охлина. Својом доктрином комбиновања производних фактора који одређују цену роба Охлин¹²⁾ је динамизовао економску теорију. Изграђујући теоријски концепт уравнотежења овај економиста указује на везу понуде и тражње за производима са обилатошћу фактора производње, у датој средини, која има утицај на цене фактора. Понуда неке робе је под утицајем цена и трошкова фактора. Од цене фактора односно обилатости фактора у држави, зависи у којим количинама и размерама ће бити ови у производњи роба ангажовани. Свака роба може се произвести на разне начине или учешће у разним нивоима производних фактора. Висине потрошених фактора од једне земље до друге се разликују због природних услова и специфичности. Количина утиче на цену фактора. Од цене фактора, који је и под утицајем тражње, као и понуде, зависи ангажовање. Ако је цена (по правилу оскудног у природи и држави) фактора већа, његово ангажовање је мање (да би се избегли трошкови). Овде Охлин укључује још један елемент. На цену фактора утиче и тражња за готовим производом и посредна тражња. Тргујући, друге државе ће подићи цену обилног фактора.

Овај последњи аргумент основа је теорије економске и трговинске равнотеже Охлина. Објашњавајући импулс трговини који се види у ценовним разликама, уводе се појмови интензивних фактора. Државе са обилатим фактором нпр. капиталом, а оскудним другим фактором нпр. радом, да би изравнале цене, настојеће да увезу производе у којима рад обилује, а извезу робе у којима обилује други фактор, односно капитал. На тај начин треба да дође до пораста производње артикала са обилатим фактором, тендирајући да тај фактор престаје да буде обилат (услед јаче тражње). Тако

12) B. Ohlin, *Interregional and International Trade*, Cambridge, 1933, p. 35.

цене обилатог фактора расту, а у супротном процесу, код оскудног фактора, у светској трговини, долази до пада цене. Као последица испољава се тренд који у светској економији доводи до изједначавања цена производних фактора.

Теорија Охлина базира на мобилности производних фактора. Ова мобилност у међународној трговини није, због трговинских ограничења, иста као унутар државе, тако да је у пракси, посебно у протекционистичким околностима, могуће само делимично изједначавање цене фактора. Мобилност фактора је од посебног значаја за процену интегративних капацитета неке привреде и склности да економска унија прихвата нове чланице. Већу мобилност по правилу имају снажније економије, док мање привреде обично исказују оскудицу капитала као производног фактора

Модел који предлаже ова теорија укључује и цене и новчане трошкове. Дали је један фактор или производ скупљи у једној или другој држави зависи по Охлину од девизног курса. Овде су наравно битни сви елементи цене. Као последица изједначења фактора (назван касније Охлин-Хекшеров закон), долази до ефекта изједначавања цена финалних роба у светској заједници. Теорија трговине Охлина у најопштијем сматра економски да постоји тенденција смањивања економске надмоћи нација, односно, да деловањем чинилаца уравнотежења економски монополи постепено престају да постоје.

Охлин-Хекшеров модел и даље упућује на закључак о потреби анализе предности и трговинских перформанси при разматрању капацитета за интеграције. Овде се компаративне предности редефинишу ефектима мобилности фактора, који тендирају ка изједначењу цена у некој економској заједници. Ово међутим не значи и истовремено изједначавање профита у националним економијама и између националних економија које су ушле у форму интеграције.

*НЕОКЛАСИЧНА ТЕОРИЈА РАЗМЕНЕ И МОЋИ КОД
М. Џ. КЕЈНСА, Ф. МАХЛУПА, Ц. Е. МИДА, Ц. КРАВИСА,
С. ЛИНДЕРА, Л. ДЕТЛЕФА И Х. МИНТА*

Утицај на економску доктрину, као и концепцију предности, надаље, имамо код Мида, Кејнса, Махлупа, Крависа и Линдера. Ови економисти имали су одлучујућу улогу у развоју економске

теорије, укључујући и мисао о економском интегрисању националних привреда. Овим теоритичарима се затим прикључују и концепти Детлефа и Минта, који указују на битне компоненте међународне теорије.

*Кејнсов модел повећања агрегатног дохотка
и општи модел раста економије*

По познатом концепту и моделу Кејнса¹³⁾ основ националног економског развоја је мултипликатор дохода, који зависи од маргиналне склоности штедњи, који се повезује са нивоом инвестираних средстава. Према овој теорији доходак од инвестиција се поново улаже у потрошњу и инвестирање, поново стварајући доходак (сада мањи) све док се циклус у коме треба одузети склоност (маргиналној) штедњи, не заврши нултим приносом новог дохода. Повећање дохода економије, по Кејнсу, може се изразити производом мултипликатора и повећањем инвестиција. Мултипликатор изражава одлив из маргиналног трошења на штедњу (као маргиналну штедњу).

Мултипликатор дохотка се изражава реципрчном вредношћу маргиналне вредности штедње:

$$\text{Мултипликатор} = 1/\text{MPS}$$

где *MPS* је маргинална склоност штедњи или другачије

$$\text{Мултипликатор} = 1 / (1 - \text{MPC})$$

где *MPC* је маргинална склоност трошењу (инвестиционом или другом).

Кејнсов модел везе инвестирања или трошења уопште указује на капацитет националног тржишта који је изражен кроз доходак. Код мерења интегративног капацитета било које економије која треба да се прикључи групи економских тржишта које функционишу као једно тржиште, доходак те националне економије одређује могућност потрошње такве привреде која уколико уђе у интеграциону целину повећава укупну висину потрошње и модификује маргиналну штедњу. Овде корист од придруживања није само везана

13) Види М. Ј. Кејнес, *Општа теорија запослености, камате и новца*, Kultira, Београд, 1950.

за прости збир у висинама тражење и потрошње, пре и после интеграције, већ се добит израчунава и на основу нелинарног учинка мултипликатора дохотка. Увећани доходак донеће кроз циклусе веће добити од алгебарских сума, а то значи да капацитет потрошње увећаног тржишта треба да буде одређен и узимањем у обзир мултипликаторног деловања на раст трошења.

*Махлупов модел и могуће одређење
увозног капацитета економије*

Капацитет посебно зависи од међународних трговинских процеса и првенствено од увоза и увозног потенцијала националне економије. Сличну релацију као код Кејнса даје Махлуп¹⁴⁾ код спољне трговине. Повећање дохотка од промене извоза довешће (у зависности од маргиналне склоности увозу + МПС-а) до повећања дохотка кроз циклусна понављања које ће смањивати нов принос до скоро нулте вредности (у последњем циклусу). Умањење извоза, као и инвестиција доводи до супротног ефекта (више него пропорционалног) умањења националног дохотка. Образац трговинског мултипликатора је:

$$M=1/(MPX+MPS)$$

где MPS је маргинална склоност штедњи

и где MPX је маргинална склоност увозу

Ови ефекти спољне економије дају комплекснију слику о моћи развијених држава и њиховим предностима у односу на остале. Основни чиниоц анализе постаје склоност штедњи, потрошњи, извозу и увозу. Овде се, потом, укључује и анализа еластичитета, што није било случај код раније поменутих доктрина.

Капацитет за интегрисње неке привреде је како закључујемо посебно зависан од увозног капацитета земље која се интегрише, као и у односу на ову државу увозног капацитета групе обједињених држава које представљају царинску или економску унију. Увозни капацитет економске интеграције представљаће извозни капацитет државе која је предмет могућег прикљчења оваквој заједници. Увозни капацитет је способност апсорпције тржишта у који треба урачунати сваки део увозне тражње са припадајућим мултиплика-

14) види F. Machlup, "International Liquidity and International Creation of Money", Билтен BIS, бр. 178, 1961.

тивним ефектима, маргиналним елементима-факторима, укључујући и еластичитете. Из овог одређења увозног потенцијала или капацитета, јасно се у супротном смеру одређује извозни потенцијал одоносно капацитет.

Извозни и увозни капацитет одређују укупан трговински капацитет односно потенцијал неке државе при пикључењу унији економског типа. Ова два капацитета обухватају и унутрашње економске елементе трошења и дохотка који сада добијају јединствен вид кроз увозно - извозне капацитете државе која пристапа интегративној форми.

Извозном и увозном капацитету ми овде можемо додати и капацитете у међународном плаћањима којом би се употпунила слика о општем капацитету државе за интегрисање. Платна позиција државе према иностранству укључила би све приливе и одливе девиза и домаћег новца чиме би се допунила анализа капацитета.

Увозни капацитет могао би се представити шире као платежни или капацитет одлива фондова, док би се Извозни капацитет генералисано описао као капацитет прилива фондова.

Остале битније теорије трговине и економских предности

Мид (J. E. Mead) доктрина Second best и царине

У теоријским концептима све више се простор оставља деловању државе. Јаче учешће економске интервенције присутно је код неокензијанског правца. Мид у својој доктини “*Сеџонд бест*”¹⁵⁾ сматра неопходним интервенцију државе и допуштање постојања дивергенција између маргиналних вредности и маргиналних трошкова у циљу одржања или повећања благостања. Под дивергенцијом се подразумева разлика између вредности које портрошачи треба да плате за допунску јединицу робе (што се одређује као маргинална вредност) и трошкова у новчаном виду које субјект преузима да би произвео додатну јединицу ове робе тј. производа. Стопа дивергенције је ова разлика подељена маргиналним трошковима или:

$$(MV-MT) / MT$$

15) Види J. E. Mead, *Planning and the Price Mechanism, The liberal-socialist Solutions*, London, p. 86.

где MV означава маргиналну вредност, а MT означава маргиналне трошкове.

Постојање дивергенције је као што се овде види неповољно, јер разлика отежава производњу аутопута. Веће дивергенције у већој мери угрожавају нови аутопут односно неповољно делују на општи макроекономски раст. Велики број дивергенција отежава и унутрашњу трговину и извоз. Овакве дивергенције угрожавају благостање па их је потребно умањивати. Дивергенције настају због пореза и монопола, као и због разних регулативних мера. Стога је потребно водити политику отклањања и унутрашњих и спољних дивергенција. Ако је нпр. у држави А стопа дивергенције 40% за робу која се извози у Б, где за исту робу не постоји дивергенција (тј. $MV-MT=0$), долази до трговине где су маргинални трошкови 40% нижи у земљи А у компарацији према истој роби из државе Б. Претпоставимо нпр. да су маргинални трошкови за остале робе у размени држава А и Б исти. При наведеним условима обе земље ће имати више ове робе, где се испољава разлика од 40%. Надаље, исправљајући дивергенцију може се претпостављати да ће држава А моћи да уведе царину (нпр. 40%), што би довело до максимизације њене производње (и на рачун њених осталих роба). Држава Б може тада повећати своју заштитну царину, јер је производ у земљи А сада са вишом маргиналном вредношћу од истог производа у држави Б. Ако је дивергентна царина 40% тада је $MV-MT=40\%$. Постојање дивергенције значи да производња није максимизована. Тек ако се уведе царина ова то може постати. С друге стране, као што можемо видети на овом примеру царина рађа нову маргиналну вредност која доводи до неоптималне трговине. На изнесеном примеру, где $MV=40\%$ максимизација аутопута производње настаје када је увозна царина 40%, а оптимизација када царина тежи 0. Одавде по Мидовој логици, “Сецонд бест” царина, јесте царина између 40% и 0%.

Степен снижења царина у овом случају Мида зависи од еластичитета тражње и понуде у држави А и држави Б односно висине продаје количине робе у зависности од варирања цена тог производа. Као што учавамо Мид допушта и постојање иницијалне дивергенције, коју према његовој сугестији не треба отклањати. Ово се чини на рачун производње и овде ово неотклањање дивергенције претставља оптималну солуцију (“Сецонд бест”). Као што се види царина није добро решење, међутим, понекад ју је боље увести него неувести односно увођење овакве мере, такође, према овом

концепту претставља друго најбоље решење за економију. Ово је посебно сучај када се узима у обзир да су средства за субвенционирања дивергенције *MV-MT* оскудна. Са овим у вези виша цена робе која је настала порастом царине умањује трговинску размену. Ово умањење говори како је овај метод добио назив (“*Сеџонд бест*”).

*Ц. Крависова концепција еластичитета
и структурна теорија С. Линдера*

По Кравису држава увози оне производе у којима је понуда на унутрашњем тржишту релативно мање еластична на измењене веће трошкове производње (цене), односно у којима је релативни еластичитет стране понуде већи на трошкове производње, него што је то случај код домаће производње¹⁶). Извозне државе су оне које интензивно употребљавају сировине у којима односна држава обилује или оне гране где се унутар државе исказује више стопа техничког прогреса (што је везано за еластичност). Надаље на међународном нивоу извозне ће бити гране које показују вишу стопу научно-техничког напретка него конкурентске индустрије односно партнери у другим државама.

С. Линдер се у извесном смислу надовезује на Крависа. Према његовом схватању ниво трговине секундарним робама међу државама је толико виши, анализирајући ово према пропорцији националног дохода, колико је виши степен подударности структуре тражње међу тим државама. Обим трговине секундарним производима треба да буде утолико виши уколико су државама ближи дохотци пер цапита. Ово својство се дугује сличношћу потрошње односно тражње, што је резултат сличности потрошачких навика у државама у којима су дохотци пер цапита блиски. Структура домаће тражње стога одрђује хијерархију односно редослед извозности производа. Код држава где постоји већа диверзификација извоза (односно већи доходак који условљава овакву диверзификацију) долази до могућег већег обима трговине. Већи доходак зависи од технолошке иновативности и прогреса. Одавде се, у оквиру овог концепта, извлачи закључак да уколико је виши ниво дохотка у двема државама утолико је потенцијални и стварни обим њихове трговине већи¹⁷).

16) J. Kravis, “Availability and other Influences on the Commodity Composition of Trade”, *Journal of Political Economy*, vol. 64, 1956.

17) Види S. Linder, *An Essay on Trade and Transformation*, New York, 1961, p. 103.

Веза са Крависовим концептом је у томе што концентрација техничког прогреса квалификује индустрије за извоз, односно експортабилне су оне индустрије које су технолошки јаче. Проблем вишег дохотка и технолошког прогреса везује концепт Линдера за оне теоретичаре који су указивали на повезаност експортабилности и дохотка.

*Детлеф, Минт и покушај корекције
теорије компаративних предности*

По теорији Ј. Детлефа¹⁸⁾ да би се утврдиле компаративне предности потребно је узети у обзир заостајање економске структуре односно “трансформациони заостатак” (“lag”). По њему битно је утврдити којим обимом и којим темпом се могу изменити елементи специјализације који у времену губе своје предности, да би се проценила трговинска позиција. При анализи компаративних предности потребно је узети у обзир дакле трансформациони *лаг*. Он се дефинише као еластичитет трансформације, где се узимају као елементи маргинална склоност потрошњи и еластичност понуде и тражње.

У оквиру шире анализе овај метод може имати своје место и донекле кориговати виђење о предности или предностима које проистичу из неке интеграције. Код слабијих привреда могућности трансформације економије су у знатној мери испољеније.

Извесно кориговање концепта компаративних предности налазимо и код Х. Минта. Овај аутор критикује класичну доктрину са становишта да ресурси нису најчешће у пракси предмет опортуног усмеравања. Он примећује да се извоз може повећати без умањење производње за потрошњу. Ово је последица чињенице да у домаћој привреди постоји вишак производног капацитета односно ресурси који до момента трговине нису искоришћени. Тек уласком у извоз ови почињу да се користе, што као што можемо да приметимо, подржава теорију развојних предности по којој је потребно узети у обзир и предности које настају после уласка у извоз¹⁹⁾.

18) L. Detlef, *Dynamische Theorie der Internationalen Arbeitsteilung, Ein Beitrag zur Theorie der weitwirtschaftlichen Entwicklung*, Wirtschaftswissenschaftliche Abhandlungen, Heft 25, Duncker – Humblot, Berlin 1967, pp. 87-130.

19) H. Myint, *The classical theory of international trade and the underdeveloped countries*, Readings in International Economics, George Allen and Unwin Ltd, London, 1968.

**ПРЕДЛОГ МЕТОДОЛОГИЈЕ КВАНТИФИКАЦИЈЕ
КАПАЦИТЕТА ДРЖАВЕ ЗА ИНТЕГРИСАЊЕ У
ЕКОНОМСКУ ИНТЕГРАЦИЈУ**

Предходне теорије указују да је могуће израчунати капацитет државног интегрисања у ширу привредну унију. Овде можемо применити принцип *цост-бенефит* анализе за однос добитака и губитака $P = V - C$, где су V - добитци, C - губитци, а P - профит. Методологија обрачуна по правилу треба да узме у обзир агрегатне добитке и агрегатне губитке за неку државу при учлањењу у унију, односно трговински и платни биланс пре и после укључења у интеграцију. Овде се у начелу може узети да се ради о два привредна актера где се један учлањује у заједницу држава, која се може сматрати јединственим (другим) субјектом. Тако се спајају два субјекта са својим тржиштима и компаративним предностима.

Полазећи од тога да интеграција представља јединствени економски субјект, анализа међународних капацитета и трговине се своди на модел две државе и мноштва роба које су предмет размене. Овим се упрошћава и прецизно уоквирује метод анализе добити и губитака од интегративног прикључења.

Ако са профитабилнишћу изразимо суме добитака и суме губитака, и обележимо га са општим P_{in} , тада са неким P_{i-pre} можемо обележити спољно-економску профитабилност неке економије пре придружења, а са $P_{i-posle}$ можемо обележити спољно-економску профитабилност исте економије после придружења. Ако је $P_{total} = P_i + P_{ostalo}$, где је P_{total} агрегатни национални профит, а $P_{ostalo} = P_0$ остали део националног профита по одбијању P_i , тада однос вредности (P_{i-pre} / P_{total}) одражава економску маржу профитабилности пре придруживања, а вредност $(P_{i-posle} / P_{total})$ је маржу профитабилности после придружења. Одавде капацитет неке државе за придружење можемо да изразимо као:

$$K_i = (P_{i-posle} - P_{i-pre}) / P_{total, posle}$$

овде $P_{total, posle}$ представља агрегатни профит неке земље после придруживања интеграцији,

а P_i / P_{total} представља модификовану профитну маржу где уместо имениоца у виду националног дохотка (NI) имамо а величину агрегатног профита P_{tot}^{20} .

20) Види о агрегатном профиту нпр. Н. Р. Gray, "Determinants of Aggregate Profit margin: Comment", *The Journal of finance*, vol. XXXI, no 1, 1976.

Израз за капацитет економје код прикључења K_{ii} показује да је тај капацитет економска моћ да привреда повећа профитну маржу преласком у везано интегративно стање. Што је већа способност да се профитна маржа повећа кроз интегрисање то је већи капацитет националне економје за интегрисање. Оваква способност повећања профитне марже или профитне стопе, која је маржи истосмерно корелирана, показује висину капацитета економије (односно њених привредних субјеката) да се исплативо уједине у већу економску целину.

Државе које показује већу способност за профитабилном придружењу према националном дохотку²¹⁾ или националном агрегатном профиту могу се сматрати таквим привредама које еластично повећавају профитабилност при промени свог тржишног простора. Оваква динамика промене профитних показатеља показује прилагодљивост и ефикасност привреде према новом тржишту и новој тржишној целини. Капацитет K_i представља способност промене профитне марже у неком временском периоду, која је по дефицији позитивно орјентисана: $K_i > 0$.

Апсолутна профитабилност као таква може бити понекад релативно висока у нумеричким показатељима, али релативно безначајна вредност према висини агрегатног националног профита. У овом контексту узимање у обзир висине агрегатног националног профита односно марже је битно у циљу процене интереса земље за придруживање. Већа маржа указује на већи интерес који је корелиран са већом способношћу за прикључење.

Ако у општијем случају имамо ситуације да прорачунавамо капацитет K_i за више интеграција закључићемо да капацитет одређује еластичност промене профитне марже од случаја до случаја. Усредњена вредност еластичитета промене марже за велики број интеграција указиваће на општу ефикасност прилагођавања привреде која је општи показатељ капацитета националне економије за промене у режиму везаности према новим економским просторима.

Методологија која је формулисана као $K_i = (P_{i-expost} - P_{i-exante}) / P_{tot,post}$ показује да капацитет и интерес изражен преко профитабилности при придружењу по правилу може бити висок и код средњих и мањих земаља. Оне ће на повећаном тржишту наћи могућност да

21) Види о агрегатној профитној маржи S.R. Finkel, D Tuttle, „Determinants of Aggregate Profit Margins“, *The Journal of finance*, 1971

пласирају највећи део свог извоза и уколико је увоз истих добро покривен извозом односно имају повољни платни биланс, испоставиће се да је интерес прикључења повољнији него код неких јаких земаља. Способност промене профитне марже су по правилу велике и код јаких држава, јер су робе у њима снажније диверзификоване и постоји висока могућност преорјентације и прилагођавања привреде. Тако да ће највећи број привредно јаких земаља, са предностима у поседовању технологије и капитала исказивати релативно висок капацитет прикључењу.

Овако предложени модел на једноставан начин показује потенцијал кроз капацитет економског прикључења код одређене државе као разлику њене пред-интегративне профитабилности и предвиђене пост-интегративне профитабилности, према висини агрегатног националног профита. Овде се антиципирана пост-интегративна профитабилност мора узети у већем временском периоду после прикључења унији или сродној екомској интеграцији.

За већину држава које су економски слабије прикључење нпр. у ЕУ може на почетку донети непосредне трговинске профите и исплативост по самом учлањењу, а затим ова иницијална профитабилност може бити предмет ерозије услед дејства опадања предности, економског раслојавања на више и мање диверзификоване робне економије и заостајања. Овакав процес по правилу у економским унијама као што је ЕУ може креирати односе развијеног Севера и неразвијеног Југа, где се испољава процес заостајања у променама структуре и задуживања, праћен системским и структурним слабостима у конкуренцији и прилагођавању привреда, мењајући о вредности капацитета који су првобитно постојали.

У овом смислу концепт који предлажемо може се кориговати антиципраном профитаблиношћу при каснијим струкурним променама односно антиципацијом профитабилности које не настају непосредно по учлањењу и интеграцији. Овде је методологија иста као код утврђивања антиципираних компатаивних предности или антиципираних финансијских ефеката.

С друге стране, капацитет неке економије мења се у току времена, јер ново креирана национална економија стиче предности из већег тржишта, а пораст дохотка и нова активност која може бити усмерена и на трећа тржишта ван уније може битијне утицати на карактеристике оваквог пострговинског потенцијала. Овде су и предности од скидања царинских и нецаринских баријера, деј-

ство мултипликатора и акцелератора и антициклични ефекти који мењају тржишне перформансе и доходак. Задатак је, међутим, да се капацитет за прикључење утврди у разумном опсегу времена после трговинске интеграције, јер је овде смисао одређења способности економског везивања у одређеном моменту, а не општија дугорочна процена мењања оваквог капацитета у времену. Процене промена капацитета у дужем период су предмет анализе опште исплативости, а не конкретног момента који је окарактерисан неким вредностима за капацитет.

С друге стране, може се мерити и допринос државе која се прикључује самом субјекту прикључења односно економској интеграцији. Овде се мери висина економског капацитета уније да прикључи одређену државу свом економском простору. Основна категорија и у овом случају јесте профитабилност за унију од прикључења неке земље са својом привредом том ширем тржишту.

Израз за капацитет уније је исти као у горњем слушају код државе:

$$K_u = (P_{u\text{-posle}} - P_{u\text{-pre}}) / P_{u\text{-tot, posle}}, \quad K_u > 0, \quad P_{\text{total}} = P_u + P_{\text{ostalo}}$$

где $(P_{u\text{-pre}} / P_{u\text{-total}})$ је економска маржа профитабилности пре придруживања за унију, а

$(P_{u\text{-posle}} / P_{u\text{-total}})$ је економска маржа профитабилности после придруживања за унију.

Капацитет K_u исказује економску способност уније да промени своју маржу при везивању за неку нову чланицу у свој тржишни простор. Уколико је промена велика, тада се сматра да је еластичитет промене марже за одређену државу висок односно да је капацитет за примање исте висок. За велики број земаља може се сматрати да K_u исказује економску способност или моћ уније да еластично промени профитну маржу и профитну стопу при пријему нових држава у унију.

Методолошки, и у овом случају, пост-интегративна профитабилност се мора узети у већем временском периоду после прикључења и уз такву корекцију је потребно извршити реалнију процену вредности.

* * *

Процес интегрисања неке државе у економску унију наметнуо је у теорији питање са којим се капацитетом ова економски интегрише. Ово је основно питање за сваку развојну демократију

и њене политичке и економске установе које се налазе у процесу придруживања ширем економском простору. Основни метод за решење квантификовања капацитета за интегрисање пронађен је у исплативости односно мери профитабилности за државу ако до овог интегрисања дође кроз тржишно уједињење. Већа профитабилност је повезана са већом могућношћу коришћења постојећих привредних капацитета односно способности домаће привреде. Виша могућност искоришћења домаћих способности пропорционална је повећању профитабилности од придруживања мереном према јединици заједничког деноминатора. Исплативост интегрисања се овде мери преко разлика у сумама спољно-економске профитабилности за кандидата учлањења после и пре спајања. Као што видимо капацитет неке државе је пре свега зависан од њене профитабилности при промени стања везаности (интегрисаности), која уколико је већа према суми агрегатног националној профира њезин је капацитет већи код приључења.

Капацитет државе прикључењу је способност да нека држава промени висину њене профитне марже или њеног модификованог вида $(P_{i-expost} - P_{i-exante}) / P_{tot}$ при преласку у везано интегративно стање. Способност да се промени маржа при везвању (маржа вида P_i / P_{i-tot}) је капацитет државе за интегративно стање односно K_i . P_{i-tot} у наведеном изразу представља агрегатни профит националне економије. Оваква величина је узета ради одређења ућешћа горње разлике у профитима делењем истотипном категоријом која се односи на укупност свих профита националне економије. Овде се врши мерење апсолутног спољно-економског профита према маси укупног профита, свођењем на нову јединицу мере искоришћења. Агрегатни профит је како запажамо блиско корелиран и са националним дохотком који се, такође, може условно користити за делење разлике у спољно-економским профитима, и тада добијамо класични вид профитне марже (у оквиру израза облика P_i / NI , где NI представља национални доходак).

Капацитет државе, као што даље запажамо, може се описати и објаснити условно и преко висине профитне стопе, која је иначе блиско корелирана профитној маржи и овде описаном модификованом изразу економске марже коју овде предлажемо. Ту би нпр. Капацитет, као моћ, била описива и као способност промене профитне стопе националне економије при преласку у везано интегративно стање. Што је профитна стопа еластичније односно више

промењена то је већа способност привреде по јединици изабране мере да се исплативо веже за економску унију.

За српску националну економију је од значаја да се прихвати статистичко мерење описаних вредности за капацитете, укључујући и обрачун агрегатног националног профита. Поред тога имајући у виду природу српске економије и њену структуру, уз предложене показатеље општег капацитета економије, могуће је направити и процене посебних области капацитета, где пре свега треба анализирати извозни и увозни капацитет економије после (ex-post антиципирано) и пре (ex-ante) уласка у Европску унију. Овим вредностима се може придружити и анализа промене платног биланса пре и после везаног стања, да би се добила детаљнија слика о спољно-економском капацитету државе.

Напоследку може се направити и оквирна прогноза интереса Уније за придруживање са Србијом користећи расположиве податке за процену облика $K_u = (P_{u\text{-posle}} - P_{u\text{-pre}}) / P_{u\text{-tot, posle}}$, $K_u > 0$, где K_u представља капацитет уније за прихватање Србије, изражен преко описаних способности за промене економске марже профирабилности.

Igor Janev

INTEGRATION OF STATES IN WIDER ECONOMIC STRUCTURES AND CAPACITY OF A STATE FOR ECONOMIC INTEGRATION

Summary

In the present article we describe the doctrines of economic theory related to the evaluation of the trade effects with emphasis on the evaluation of the capacity of a state for integration in an economic union of states. The analysis begins with the classical Smith – Ricardo model of comparative advantages and ends with a simple theoretical model for evaluation of the capacity of a state for joining an economic union. It is shown that already the theory of comparative costs demonstrates that a trade relation can be considered as an elementary form, or precursor, of the economic integration, that in a developed form can embrace the entire trade space. The trade-based integration theories of Smith, Ricardo and Mill have later expanded into more complex economic integration theories that, apart of trade, include other economic elements and relations. These theories introduce the notion of economic power (both on the level of a state or community of states)

and elaborate on the motifs for economic integration. Thus, Nicholson and Graham point out the importance of the size of state economy and territory in determining the economic advantages and costs for a state entering an economic integration. Nicholson maintains that terms of trade in an economic union will tend to be close to those of the largest state. Bastable and Marshall also adopt such a view. According to Graham, the essential factors affecting the distribution of the trade gains are: 1) the geographic dimensions of the state, 2) the demographic dimension of the state, and 3) the economic – trade dimension of the state (good production, market, total income and income per capita). According to this concept, the less developed countries in the integrated economic structure can transform their economy (when such transformation is needed, e.g. in times of crisis) at much larger costs than the developed states. Graham maintains that the less developed countries in the union do not have the possibility for an effective diversification of their economic activity, and their economic development is largely determined by their export-oriented production. Accordingly, the (post-trade) terms of trade represent the basic indicator of their economic efficiency. Haberler has connected the principle of opportunity costs with the marginal costs. Marginal costs are the costs necessary for production of one additional product with respect to the existing level of production. The marginal cost is a more important parameter than the average growth and essentially determines the price of the goods and the production efficiency.

The Ohlin – Heckscher model points to the necessity of analysing the comparative advantages in the trade performance when considering the capacity of a state for economic integration. The comparative advantages have to be redefined by the effects of mobility factors that tend to equalize the prices in an economic community. The Keynes model, relating the investment and corresponding costs, points to the capacity of national market as a factor in the national income. When evaluating the capacity of a national economy for integration in a group of economic markets that function as a single market, one has to take into account that the income of that national economy is determined by its capacity to consume and that by entering in the integrated market the level of that capacity is expected to increase. According to Mahlup, the increase of the income due to the change in the export will lead (depending on the marginal propensity to import and marginal propensity to save) to increase of the income that

will diminish its value in each cycle until, finally, the new income becomes zero. Decrease of the export, as well as the investments, would lead to the opposite effect: decrease of the national income. Thus, the capacity of the national economy for integration depends on its capacity for import from the states of the common market, but also by the capacity of the common market for import from the state entering the integration. This latter capacity obviously defines the upper limit of the capacity for export of the accessing state to the common market. Finally, by considering also other parameters involved in the economic integration, we have arrived at an appropriate definition of the capacity of a state for economic integration. The capacity of a state for economic integration is its ability to change its (modified) profit margin

$(P_{i-expost} - P_{i-exante}) / P_{tot} = K$ when entering the integration, where $P_{i-expost}$ and $P_{i-exante}$ are the foreign-economic profitabilities after and before the integration, and P_{tot} is the aggregate national profitability.

Key words: integration, capacity, institution, democracy, economy

ЛИТЕРАТУРА

- F. W. Taussig, *International Trade*, New York, 1927
- J. S. Nicholson, *Principles of Political Economy*, New York, 1897
- C.F. Bastable, *The Theory of International Trade*, London, 1903
- A. Marshall, *Money, Credit and Commerce*, London, 1923,
- F. Graham, "Theory of International Values Re-examined", *The Quarterly Journal of Economics*, 1923.
- G. Haberler, *The Theory of International Trade*, New York, 1956
- B. Ohlin, *Interregional and International Trade*, Cambridge, Harvard Univ. Press. 1933
- M.J. Keynes, *Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca*, Kultura, Beograd, 1950.
- F. Machlup, "International Liquidity and International Creation of Money", *Bilten BIS*, br. 178, 1961.
- J. Kravis, "Availability and other Influences on the Commodity Composition of Trade", *Journal of Political Economy*, vol. 64, 1956.
- S. Linder, *An Essay on Trade and Transformation*, New York, 1961.
- L. Detlef, *Dynamische Theorie der Internationalen Arbeitsteilung, Ein Beitrag zur Theorie der weitwirtschaftlichen Entwicklung*, Wirtschaftswissenschaftliche Abhandlungen, Heft 25, Duncker – Humboldt, Berlin 1967.

- H. Myint, *The classical theory of international trade and the underdeveloped countries*, "Readings in International Economics", George Allen and Unwin Ltd, London, 1968.
- H.P. Gray, "Determinants of Aggregate Profit margin: Coment", *The Journal of finance*, vol. XXXI, no 1., 1976.
- S.R. Finkel, D Tuttle, „Determinants of Aggregate Profit Margins“, *The Journal of finance*, 1971

Овај рад је примљен 13. априла 2012. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 27. јуна 2012. године.